

પ્રવચન નં. ૧૧૮, શ્લોક-૧૫૦-૧૫૧, ગાથા-૧૦૭, બુધવાર, પોષ સુદ ૮,
તા.૨૬-૧૨-૧૯૭૮

‘નિયમસાર’ ૧૫૦ કળશ છે. ૧૦૬ ગાથાનો કળશ છે ને? ૧૫૦.

જિનપ્રભુમુખારવિન્દવિદિતં સ્વરૂપસ્થિતં

મુનીશ્વરમનોગૃહાન્તરસુરત્નદીપપ્રભમ્ ।

નમસ્યમિહ યોગિભિર્વિજિતદૃષ્ટિમોહાદિભિઃ

નમામિ સુખમન્દિરં સહજતત્ત્વમુચ્ચૈરદઃ ॥૧૫૦॥

આહાહા...! આ પ્રત્યાખ્યાનની વાત ચાલે છે. સાચું પચ્યાખાણ કોને કહેવું? કે ‘જે જિનપ્રભુના મુખારવિન્દથી વિદિત (પ્રસિદ્ધ) છે,...’ આત્મા અંદર પૂર્ણાનંદનો નાથ, અનંતગુણનો સાગર, ભંડાર જિનેશ્વરના મુખારવિન્દથી તે પ્રસિદ્ધ છે. આહાહા...! એ બીજાને તે ખબર પડી નથી. ભગવાન સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર એને જોયું તે કહે છે. ‘જિનપ્રભુના મુખારવિન્દથી...’ પ્રભુની વાણીથી એ પ્રસિદ્ધ છે. આત્મતત્ત્વ પ્રભુની વાણીથી પ્રસિદ્ધ છે. અને આનંદકંઠ પ્રભુ અંદર છે. આ શરીર, વાણી, મન તો જુદા. એ તો એનામાં છે નહિ. પણ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, કામ, ક્રોધના પરિણામ પણ એનામાં નથી. એ તો વિકાર છે. એવું ભગવાનના ‘મુખારવિન્દથી વિદિત (પ્રસિદ્ધ) છે,...’ એમ કહે છે.

કોઈ કહે, કે ભાઈ! આત્મા તો બહુ દુર્લભ છે. એ કાંઈ ખ્યાલમાં આવતો નથી. અહીં કહે છે, પ્રભુના મુખારવિન્દથી નીકળેલ પ્રસિદ્ધ છે. આહાહા...! અંદર દેહમાં ચૈતન્યહીરો નિર્મળાનંદ પ્રભુ વીતરાગસ્વરૂપે, આનંદસ્વરૂપે બિરાજમાન છે. આહાહા...! એટલે એમ કહ્યું, કે બીજા સિવાય આ નથી એમ કહે છે. જિનવર ‘જિનપ્રભુના મુખારવિન્દથી વિદિત...’ મુખથી તો અપેક્ષિત કહ્યું છે. ઝં ધ્વનિ આવે છે ને? પણ આમ લોકો મુખથી કહે છે. પછી આખા શરીરમાંથી ઝં ધ્વનિ ઊઠે છે. ‘ઝંકાર ધ્વનિ સુનિ અર્થ ગણધર વિચારે.’ ભગવાનને વીતરાગતા થાય, કેવળ થાય ત્યારે ઝં ધ્વનિ ઊઠે. હોઠ હલે નહિ, કંઠ હલે નહિ. આખા શરીરમાંથી ઝંનો ધ્વનિ ઊઠે. એમાં બધું બાર અંગનું સ્વરૂપ આવે. એ કહે છે, કે આ મુખારવિન્દમાંથી. એને મુખરૂપી અરવિન્દ-કમળ. વ્યવહારમાં ચાલે છે એટલે બોલ્યા છે. એને લઈને પ્રસિદ્ધ છે. આહાહા...! વિદિત છે. અજાણ્યું નથી. આહાહા...! ચૈતન્યહીરો અંદર, બધા કરોડો-અબજોના હીરા છે એ બધાને જાણનારો તો ભગવાન આત્મા છે. હીરાની કિંમત એને કરતા આવડે છે? આ કરે કે આના કરતા ઉજળો, આના કરતા ઉજળો. આ હીરો તો પોતે આ છે. અંદર ચૈતન્ય હીરો છે. પણ એનું મહાત્મ્ય આવે નહિ. પરીક્ષા કરવાનો વખત રહે નહિ. એટલે આત્મા શું છે એ કાંઈ નહિ. બીજી ચીજનો મહિમાનો પાર નહિ.

અહીં તો પ્રભુના મુખમાંથી નીકળેલો પ્રસિદ્ધ છે. આહાહા..! પહેલા દેવને લીધા. સર્વજ્ઞદેવ ત્રિલોકનાથ, એના મુખારવિદ-મુખ રૂપી અરવિદ-કમળ. એમાંથી નીકળેલી વાણી પ્રસિદ્ધ છે. આત્મા અંદર તત્ત્વ શુદ્ધ છે એવું પ્રસિદ્ધ છે. પવિત્રનો પિંડ છે, એમાં રાગનો કણ નથી, જેમાં મોહનો લેપ નથી. એવો નિર્લેપ. આહાહા..! ભગવાનના મુખમાંથી નીકળેલું છે, એ નિર્લેપતત્ત્વ પ્રસિદ્ધ છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- છે તો પછી ઉપદેશ શું કરવા?

પૂ. ગુરુદેવશ્રી :- કીધું ને પ્રસિદ્ધ છે. પણ કોને? જે સાંભળે સમજે એને ને? સમજે એને પ્રસિદ્ધ છે ને. ન સમજે એને ક્યાં. મુખારવિદથી નીકળેલું વિદિત છે પણ કોને? જે એને મથાળાને કહ્યું કે આમ છે, એમ જેણે અંદરમાં જોયું, જાણ્યું ત્યારે એને માટે પ્રસિદ્ધ છે. આહાહા..! એને તો એ આત્મા-આત્મા કહો એટલે આત્મા-આત્મા કરે. પણ જગતમાં આત્મા સિવાય બીજી ચીજ જ મોટી નથી. એ આત્મા મહાપ્રભુ છે, પરમેશ્વર છે, ભગવાન છે, વીતરાગ છે, સહજાનંદની મૂર્તિ છે. જગતમાં ત્રણલોકને, ત્રણકાળને જાણનારું તત્ત્વ હોય તો એ એક જ આત્મા છે. એક જ આત્મા એવો છે. આહાહા..! એવા તત્ત્વને માટે બહુ ગંભીર પુરુષાર્થ જોઈએ. ભગવાનના મુખમાંથી નીકળ્યું છે ને કહે છે,.. આહાહા..!

એ આત્મા કેવડો છે અને કેવો છે? એ ત્રણલોકના નાથના મુખરૂપી કમળમાંથી નીકળેલું છે. આહાહા..! માણસોને બહારના ધંધા આડે દરકાર ન મળે.

મુમુક્ષુ :- બહારના ધંધામાંથી ઊંચા આવે નહિ.

પૂ. ગુરુદેવશ્રી :- આખો દિ' ધંધો. 'શાંતિભાઈ' કહે છે. ધંધો, બાયડી, છોકરા માટે આ કરે. ... પોતાનું ... બીજાનું કરવામાં આનું કરે. ... કોઈનો કર્તા-કર્તા નથી. આહાહા..! એવું વિદિત છે. એકવાત.

બીજું 'જે સ્વરૂપમાં સ્થિત છે,...' એ સ્વરૂપમાં આત્મા સ્થિત છે. ભગવાનથી તો પ્રસિદ્ધ છે, પણ સ્વરૂપ પોતે સ્વરૂપમાં સ્થિત છે. એ સ્વરૂપ કોઈ રાગમાં, પુણ્યમાં, દયા, દાનમાં ક્યાંય છે નહિ. આહાહા..! આવી વાત છે. પ્રભુ સ્વરૂપમાં સ્થિત છે. ચૈતન્યસ્વરૂપ અંદર ચૈતન્ય ચમત્કાર અનંત-અનંત આનંદ અને શાંતિનો સાગર, અપાર જેનો મહિમા, ગુણની ખાણ, નિધાન એ વસ્તુસ્વરૂપમાં સ્થિત છે. એમ કે નથી ને અમને બતાવવું છે એમ નહિ. અંદર છે, સ્થિત છે. આહાહા..! તારી નજર રાગ અને પુણ્ય ઉપરથી ખસતી નથી. પર્યાય ઉપરથી ખસતી નથી એટલે તને દેખાતું નથી. આહાહા..! ક્યાં ગયા? 'દેવીલાલજી'! આહાહા..!

વાહ! શૈલી તો જુઓ! ત્રણલોકના નાથથી તો પ્રસિદ્ધ છે ને, પ્રભુ! તું અપ્રસિદ્ધ કર પણ પ્રભુથી તો પ્રસિદ્ધ છે. આહાહા..! અને પ્રસિદ્ધ તે પણ સ્વરૂપમાં સ્થિત જ છે. સ્વરૂપથી બહાર આવ્યો નથી. એકેન્દ્રિય, બેઠન્દ્રિય, ત્રણેન્દ્રિય, ચૌઠન્દ્રિય ગમે તે સ્થાનમાં હોય, પણ એ દ્રવ્ય તો દ્રવ્યમાં સ્થિત જ છે. આહાહા..! વસ્તુ જે દ્રવ્ય ધ્રુવ છે, એ તો સ્વરૂપમાં

સ્થિત છે. પર્યાયના ભેદો ભલે જુદી જાતના હોય. એ પર્યાય કાંઈ ટકતી વસ્તુ નથી. એ તો એક સમયની દશા છે. અંદર વસ્તુ જે છે એ તો અંદર ત્રિકાળ ટકતી સ્વરૂપ સ્થિત છે. છે તેને પામવું છે એમ કહે છે. ભગવાને કહ્યું છે, તેથી પ્રસિદ્ધ છે અને છે તેને પામવું છે. આહાહા...! આવો ધર્મ હવે. આ તો સામાયિક કરો, પડિક્કમણા કરો એ ધર્મ. આ ધર્મ આવ્યો. એને ધર્મનું ભાન પણ ક્યાં છે? એમ ને એમ જિંદગી ચાલી જાય છે, બાપા! આહાહા...! બે. આ બે વાત થઈ.

ત્રીજી. 'મુનિશ્વરોના મનોગ્રહની અંદર...' સાચા સંત જે મુનિ હોય, તેના મનરૂપી ઘરમાં 'અંદર સુંદર રત્નદીપની માફક પ્રકાશે છે,...' આહાહા...! છઠ્ઠા આરાના ન લીધા. ઉત્કૃષ્ટ પ્રકાશે છે એને લીધા. 'મુનિશ્વરોના મનોગ્રહની અંદર...' અંતરમાં-અંતરમાં 'સુંદર રત્નદીપની માફક...' સુંદર રત્નનો દીવો હોય, સુંદર રત્નનો દીવો, એમ સુંદર જ્ઞાનનો દીવો અંદર પ્રકાશે છે. આહાહા...! એક-એક બોલે તો ન્યાલ કરી નાખે. આહાહા...! જુની રૂઢિ જાય ત્યારે આ વાત બેસે એવું છે. આહાહા...! અરે...રે...! હું તો એકલો છું. મારું કોઈ નથી. હું કોના માટે કરું? કોઈ મારું નથી તો હું કોના માટે કરું? આહાહા...! અને હું કોઈનો નથી તો એ મારા માટે કરે એમ છે નહિ. આહાહા...!

અને આ કમબદ્ધમાં તો એ આવે છે. કમસરમાં આ ભગવાન રત્નદીપક છે એનું જ્ઞાન-ભાન થયું. એટલે હું કોઈને બગાડી શકું, કે હું પરથી બગડું એવી ચીજ જ નથી. આહાહા...! સમજાય છે કાંઈ? એ તો 'સુંદર રત્નદીપની માફક પ્રકાશે છે,...' એ મુનિ લીધા. ત્રણેય લીધું. દેવ, ગુરુ એટલે સ્વરૂપસ્થિત અને મુનિ. આહાહા...! 'મુનિશ્વરોના મનોગ્રહની...' એને મુનિ કહીએ, બાપુ! આહાહા...! મુનિ કોને કહેવા? આહાહા...! જેના મનોગ્રહરૂપી ઘરમાં, અંદરમાં 'સુંદર રત્નદીપની માફક પ્રકાશે છે,...' એને મુનિ કહીએ. આહાહા...! ચૈતન્યહીરો જેના હૃદયમાં ચમકે છે. ચમત્કાર, ચમત્કારીક વસ્તુ છે. આહાહા...! અનંતકાળથી અજ્ઞાનમાં અને અંધારામાં હોવા છતાં એ વસ્તુ તો વસ્તુરૂપે રહી છે. એ વસ્તુ તો પોતાના સ્વરૂપે સ્થિત છે. છે તેને દષ્ટિમાં લઈને પ્રગટ કરવો છે. આહાહા...!

હવે આવું ક્રિયાકાંડથી કેટલું થાતું હશે? ક્રિયાકાંડ કરીને મરી જાય. સામાયિક કરી, પોષા કર્યા, પડિક્કમણા કર્યા. ઓલા કહે ગિરનારની જાત્રા કરી. એ બધી ક્રિયાઓ રાગ છે. અંદર ભગવાન ચૈતન્ય હીરલો. એ ભાવ આવે. અશુભથી બચવા ભાવ આવે, પણ એ ભાવ શુભ છે. એ કોઈ ધર્મ નથી. આહાહા...! ધર્મ તો આત્મા સ્વભાવમાં ત્રિકાળી શુદ્ધ સ્થિત છે. ત્રિકાળી સ્વભાવમાં, ધ્રુવમાં સ્થિત છે. તે રત્ન મુનિરૂપી ગ્રહમાં-ઘરમાં અંદરમાં સુરતનની પેઠે પ્રકાશે છે. આહાહા...! ભાષા પણ કરી છે. આ મુનિ છે, હોં! અને મુનિની આ ... આહાહા...!

'જે આ લોકમાં દર્શનમોહાદિ પર વિજય મેળવેલા યોગીઓથી નમસ્કાર કરવાયોગ્ય છે...' પાછળથી એ લીધું. ભગવાનથી વિદિત છે, સ્વરૂપ સ્થિત છે. મુનિશ્વરોના ઘરની અંદર

રત્નની માફક પ્રકાશે છે. પણ જે 'લોકમાં દર્શનમોહાદિ પર વિજય મેળવેલા..' છે. મિથ્યાત્વ ઉપર વિજય મેળવેલો છે. એ યોગીઓને નમસ્કાર કરવાયોગ્ય છે. એવા યોગીઓને એ આત્મા નમસ્કાર કરવાયોગ્ય છે. આહાહા...! એવા યોગીઓને ભગવાન નમસ્કાર કરવા યોગ્ય છે એ તો વ્યવહાર છે. આહાહા...! આવી ઝીણી વાત છે. પાછી ભાષા શું લઈ લેવી? કે આ લોકમાં દર્શનમોહ એટલે મિથ્યાત્વ આદિ પર વિજય મેળવેલો, એવા જ્ઞાની, એવા મુનિ, એવા ધર્મી, એવા સંત. એનાથી પણ નમસ્કાર કરવાયોગ્ય એ ચીજ છે. આહાહા...!

'અને જે સુખનું મંદિર છે,...' આત્મા સુખનું મંદિર છે. આહાહા...! જેની સામું જોવું નથી, કોઈ દિ' નજરું કરવી નથી. નજર કરવાનો વખત મળતો નથી. આહાહા...! એ ભવ ખોઈ બેસે છે. અરે...! બહારમાં આ કર્યું... આ કર્યું... 'જે સુખનું મંદિર છે,...' પ્રભુ તો સુખનું ઘર છે અને મંદિર છે. મુનિના ઘરમાં અંતરદીપે પ્રકાશે છે અને પોતે સુખનું મંદિર છે. આહાહા...! અતીન્દ્રિય આનંદનું મંદિર. અતીન્દ્રિય આનંદ ભગવાન આત્માની પ્રતિમા... આહાહા...! એવા સુખનું મંદિર છે. એમ કહીને શું કીધું? કે જેણે દર્શનમોહ આદિ મિથ્યાત્વનો વિજય મેળવ્યો છે. એવા યોગીઓથી નમસ્કાર કરવાયોગ્ય છે. કેમ કે એને ખ્યાલમાં આવ્યું છે. જેને ખ્યાલમાં આવ્યું નથી એને નમસ્કાર શું કરે? જે ચીજ જેના ખ્યાલમાં આવી નથી એ નમસ્કાર શું કરે? આહાહા...!

આ ચૈતન્ય હીરો, દેહમાં ભગવાન ચૈતન્ય હીરલો અનંત-અનંત ચૈતન્યના આનંદના પ્રકાશથી બિરાજમાન, એને નમસ્કાર કરવાયોગ્ય કેમ. એને ઓળખ્યો એ નમસ્કાર કરી શકે એમ સિદ્ધ કરે છે. અને 'વિજય મેળવેલા યોગીઓથી...' એમ. 'દર્શનમોહાદિ પર વિજય મેળવેલા...' મિથ્યાત્વ ઉપર એવા 'યોગીઓથી નમસ્કાર કરવા યોગ્ય છે...' આહાહા...! શ્લોક બહુ ઊંચો છે. થોડા-થોડા શબ્દોમાં ઘણું મૂક્યું છે. સુખનું મંદિર પ્રભુ છે. અંદર આત્મતત્ત્વ અતીન્દ્રિય આનંદનું મંદિર છે. જેમાં પ્રવેશ કરતા અતીન્દ્રિય આનંદનો અનુભવ થાય, એવો એ આત્મા છે. એ સુખ બહારમાં ક્યાંય નથી. એના પૈસામાં, એની બાયડી, છોકરા, ધૂળમાં, મકાનમાં, આબરૂમાં, શરીરની યુવાનીમાં, પટીયા પાડવામાં આ કરે ને શું? અત્યારે પાછા બધા શું કરે છે? સવારમાં ઉઠીને દાંતિયા રાખે. અને સવારમાં અરીસામાં જોવે. નાનો અરીસો હોય તો આમ મોઢું આખું... આમ-આમ કર્યા કરે. આહાહા...! પ્રભુ! પણ તે તને જોયો? એ તો ધૂળ છે. આ તો માટી છે. મહાણની માટી છે આ. આ દેહની મહાણમાં માટી થવાની છે. અંદર ભગવાન આત્મા બિરાજે છે. એ તો... આહાહા...! 'સુખનું મંદિર છે.' અતીન્દ્રિય આનંદનો સાગર મંદિર છે. આહાહા...! કેમ બેસે? બહારની વાતું આડે આ કરવું... આ કરવું.. આ કરવું... આહાહા...! પછી એકાંત લાગે ને? સંસારથી નવરો ન થાય. એક તો પાપમાં પડ્યો આખો દિ'. એમાં ધર્મને નામે આવે તો એને એવી ક્રિયાકાંડ બતાવે, કે આ વ્રત કરો, તપ કરો, અપવાસ કરો. અપવાસ છે તે તપ છે, તપ છે એ નિર્જરા છે, નિર્જરા

છે એ ધર્મનું કારણ છે. ધર્મ જલ્દી થયો. ધૂળેય નથી. એવા અપવાસ કરીને મરી જા ને. અનંતા અપવાસ કર્યા છે. એ તો લાંઘણ છે.

અંદર આનંદનો નાથ સુખનું મંદિર, પ્રભુ! એને અંદરમાં જોયા વિના, જાણ્યા વિના તને એનું બહુમાન ક્યાંથી આવશે? આહા...! અને પરનું બહુમાન કે દિ' ટળશે? દયા, દાન, રાગ આદિ વિકાર છે એનો મહિમા કે દિ' ટળશે? આહાહા...! સુખનું તો મંદિર છે. પ્રભુ! અંદર સુખનું મંદિર બિરાજે છે. 'તે સહજ તત્ત્વ...' હવે મુનિરાજ કહે છે. એવું સ્વભાવિક તત્ત્વ છે એને 'હું સદા અત્યંત નમું છું.' આહાહા...! હું સાધક છું તેથી હું ચૈતન્યમૂર્તિને અંદરમાં એકાગ્રતાથી વિશેષ વધારું છું. અંદર એકાગ્રતાથી શુદ્ધિની વૃદ્ધિ કરું છું. 'સદા અત્યંત નમું છું.' આહાહા...! વિકલ્પમાં પણ આવતો નથી. નિર્વિકલ્પમાં રહું છું. આહાહા...! આવો ધર્મ. અહીં બહારમાં ધર્મ સહેલોસટ કરી નાખ્યો. મૂર્તિપૂજા કરો, ગિરનારની જાત્રા કરી નાખો એટલે થઈ ગયો ધર્મ. ધૂળમાં પણ ધર્મ નથી. એના પુણ્યના ઠેકાણા નથી હજી એના શુભભાવમાં કેવો છે. એ શુભભાવ છે. શુભભાવ તો રાગ છે, ઝેર છે. અરે..રે...! ભગવાન તો આનંદનું મંદિર છે.

એવું જે સહજ તત્ત્વ છે. અંદર સહજતત્ત્વ પ્રભુ બિરાજે છે. દરેક આત્મા એવો જ છે પણ એની એને ખબર નથી. એવા 'સહજ તત્ત્વને હું સદા અત્યંત નમું છું.' એટલે મારું વલણ જ અંદર સ્વભાવ તરફ છે. સદા નિરંતર. ઊંઘ આવે તો પણ અંદર એકાગ્રતા છે. સ્વભાવમાંથી ખસતો નથી. આહાહા...! 'હું સદા અત્યંત નમું છું.' આહાહા...! મુનિ છે ને? મુનિનીદશા તો અંતર આત્માના આનંદનું બળ વિશેષ હોય છે. પ્રચુર-પ્રચુર સ્વસંવેદન. એને આત્માનું ઘણું જ વેદન હોય છે. એને મુનિ કહીએ. એમ કહે, આ ક્રિયાકાંડ કરે, લુગડા ફેરવે એ સાધુ-બાધુ નથી. જેને અંતરમાં આનંદનો પ્રચુર રતન પ્રચુરપણે જેને વેદનમાં આવે, અનુભવમાં એ અતીન્દ્રિય આનંદનો સ્વાદ આવે. ઉત્કૃષ્ટપણે ઘણા... તેને અહીંયાં સાધુ કહેવામાં આવે છે. જૈનદર્શનમાં એને સાધુ કહેવામાં આવે છે. બીજા બધાને સાધુ કહેવામાં આવતા નથી. આહાહા...! એ ૧૫૦ મો કળશ થયો.

શ્લોક-૧૫૧

(પૃથ્વી)

પ્રણષ્ટદુરિતોત્કરં પ્રહતપુણ્યકર્મવ્રજં
પ્રધૂતમદનાદિકં પ્રબલબોધસૌધાલયમ્ ।
પ્રણામકૃતતત્ત્વવિત્ પ્રકરણપ્રણાશાત્મકં
પ્રવૃદ્ધગુણમંદિરં પ્રહતમોહરાત્રિં નુમઃ ॥૧૫૧॥

[શ્લોકાર્થ :-] જેણે પાપના રાશિને નષ્ટ કર્યો છે, જેણે પુણ્યકર્મના સમૂહને હણ્યો છે, જેણે મદન (કામ) વગેરેને ખંખેરી નાખ્યા છે, જે પ્રબળ જ્ઞાનનો મહેલ છે, જેને તત્ત્વવેત્તાઓ પ્રણામ કરે છે, જે પ્રકરણના નાશસ્વરૂપ છે (અર્થાત્ જેને કોઈ કાર્ય કરવાનું નથી - જે કૃતકૃત્ય છે), જે પુષ્ટ ગુણોનું ધામ છે અને જેણે મોહરાત્રિનો નાશ કર્યો છે, તેને (તે સહજ તત્ત્વને) અમે નમીએ છીએ. ૧૫૧.

આ રીતે, સુકવિજનરૂપી કમળોને માટે જેઓ સૂર્ય સમાન છે અને પાંચ ઇન્દ્રિયોના ફેલાવ રહિત દેહમાત્ર જેમને પરિગ્રહ હતો એવા શ્રી પદ્મપ્રભમલધારિદેવ વડે રચાયેલી નિયમસારની તાત્પર્યવૃત્તિ નામની ટીકામાં (અર્થાત્ શ્રીમદ્ભગવત્કુંદકુંદાચાર્યદેવપ્રણીત શ્રી નિયમસાર પરમાગમની નિર્ગ્રંથ મુનિરાજ શ્રી પદ્મપ્રભમલધારીદેવવિરચિત તાત્પર્યવૃત્તિ નામની ટીકામાં) નિશ્ચય-પ્રત્યાખ્યાન અધિકાર નામનો છઠ્ઠો શ્રુતસ્કંધ સમાપ્ત થયો.

શ્લોક-૧૫૧ ઉપર પ્રવચન

૧૫૧ શ્લોક છે ને?

પ્રણષ્ટદુરિતોત્કરં પ્રહતપુણ્યકર્મવ્રજં
પ્રધૂતમદનાદિકં પ્રબલબોધસૌધાલયમ્ ।
પ્રણામકૃતતત્ત્વવિત્ પ્રકરણપ્રણાશાત્મકં
પ્રવૃદ્ધગુણમંદિરં પ્રહૃતમોહરાત્રિં નુમઃ ॥૧૫૧॥

‘જેણે પાપના રાશિને નષ્ટ કર્યો છે,...’ ભગવાન આત્મા જેણે અંદર જોયો. સમકિત થયું અને સમકિત ધર્મનો પહેલો પાયો થયો. એને કહે છે, કે ‘પાપના રાશિને નષ્ટ કર્યો છે,...’ અશુભભાવનો તો જેણે નાશ કર્યો છે. આહાહા...! અને ‘પુણ્યકર્મના સમૂહને હણ્યો છે,...’ શુભભાવને પણ હણી નાખ્યો છે. આહાહા...! દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા, જાત્રાનો ભાવ તો પુણ્ય છે. એ પુણ્યને પણ ધર્મીજીવે હણી નાખ્યો છે. એનાથી પાર અંદર ભગવાન બિરાજે છે. ત્યાં જેની બેઠક થઈ છે. અનાદિથી અજ્ઞાનીને રાગમાં બેઠક હતી, એ બેઠક ફરી ગઈ છે. આહાહા...!

‘જેણે પુણ્યકર્મના સમૂહને હણ્યો છે, જેણે મદન (-કામ) વગેરેને ખંખેરી નાખ્યા છે,...’ કામની ઇચ્છાને તો જેણે ખંખેરી નાખી છે. એમ કામમાં તો દુઃખ છે. ઇન્દ્રિયના વિષયમાં, ઇચ્છા અને ભોગ એ તો દુઃખ છે. ત્યાં સુખ છે નહિ. ઝેર છે. ઇન્દ્રિયના વિષયમાં ઝેર છે. એ શુભભાવ છે એ ઝેર છે. તો આ ઇન્દ્રિયનો વિષય તો અશુભ છે. આહાહા...! એવા ‘મદન (-કામ) વગેરેને ખંખેરી નાખ્યા છે,...’ વેદની વાસના જેણે ખંખેરી નાખી છે.

એ સ્ત્રીવેદ, પુરુષવેદ, નપુંસકવેદ. એવી વાસનાનો જેણે નાશ કર્યો છે. આહાહા..!

‘જે પ્રબળ જ્ઞાનનો મહેલ છે..’ પ્રબળ જ્ઞાનનો મહેલ છે. અંદર જઈને પેસ તો તને મહેલ મળશે. આહાહા..! મેલને ટાળ તો મહેલ મળશે. મેલ એટલે શુભ અને અશુભ રાગ. એને ટાળ તો અંદર જ્ઞાનમહેલ મળશે. આહાહા..! મોટા મહેલ આવે છે નહિ? ત્રણકરોડ સાડા ત્રણ કરોડનો મહેલ નહિ? ક્યું ગામ? ‘મૈસુર’માં ત્રણ-સાડા ત્રણ કરોડનો બંગલો. રાજાને રજ આપી પણ રાજા નીકળી ગયા છે. મોટા મકાન. મકાન ખાલી પડ્યા છે. સાડા ત્રણ કરોડ રૂપિયાના. તે દિ’ના હોં! ધૂળ તો પડી છે. ધૂળ ક્યાં એની સાથે આવે છે. આહાહા..! એકવાર ત્યાં જોવા ગયા હતા. આહાહા..!

ભગવાન ‘પ્રબળ જ્ઞાનનો મહેલ છે,..’ ભગવાન. આ મહેલ છે. એના ઉપર પગથિયું ચડ. ચોથું, પાંચમું, છઠું, સાતમું, આઠમું એ ચઢવા માટેના પગથિયા છે. એ મહેલમાં ચઢવાના એ પગથીયા છે. આહાહા..! કોઈ શુભ અને અશુભક્રિયા એ એના પગથિયા નથી. એ તો એને અટકાવનાર મહેલ અને દુઃખ છે. આહાહા..! આવું કરવું હવે એને. એક તો નવરાશ પણ મળે નહિ. ધંધા આડે બે ઘડીની નવરાશ પણ ન મળે. હવે એમાં આવું કરવું. આહાહા..! ગ્રાહક આવે એમાં રાજી-રાજી થઈ જાય. હવે એમાં એક ગ્રાહક પાંચ હજારનો માલ લેવા આવ્યો હોય અને એમાં પાંચસોની પેદાશ હોય. એક ગ્રાહકમાં જાણે તો આહાહા..! મશગુલ થઈ જાય. સવારનો આહાર સાંજે થઈ જાય. અત્યારે નહિ.. અત્યારે નહિ... સાંજે ચાર વાગે. એટલા મશગુલ થઈ જાય. વાણિયા-વેપારી... આહાહા..! પણ તું કોણ છો? ક્યાં છો? એની તો સામું જો.

ભગવાન અંદર ત્રણલોકનો નાથ બિરાજે છે. અનંત ચૈતન્યરતનનો દરિયો છે. એની સામું એને જોવું... આહાહા..! એ શું હશે પણ કહે. ભાઈએ પૂછ્યું હતું ને, કે એ મોટો ચૈતન્યસ્તંભ છે? ચિત્તે બાંધ્યું એમ આવ્યું હતું ને? થાંભલે બાંધ્યું. એ થાંભલો કેવો હશે એ? ‘ચંદુભાઈ’એ પૂછ્યું હતું. એ ધ્રુવ છે. ધ્રુવ છે. અનાદિ-અનંત ધ્રુવ છે. એ ધ્રુવને થાંભલે પર્યાયને બાંધી. આહાહા..! ધ્રુવ વસ્તુ છે એમાં ઉત્પાદ-વ્યય અને પર્યાય એનો ધર્મ છે. એ ઉત્પાદ-વ્યયની પર્યાયને ધ્રુવના થાંભલા સાથે બાંધી. એ પર્યાય ... એને અહીં બાંધી. ધ્રુવની સાથે બાંધી. આહાહા..! બધી ભાષા અલૌકિક લાગે. આવો ઉપદેશ ક્યાંથી કાઢ્યો! ઓલું સાંભળ્યું સામાયિક કરો, પડિક્કમણા કરો, આ કરો, તે કરો, ચોવિહાર કરો. એમાં સૂઝ તો પડે.

જેણે કામને તો ‘ખંખેરી નાખ્યા છે, જે પ્રબળ જ્ઞાનનો મહેલ છે,..’ પ્રબળ જ્ઞાનનો મોટો મહેલ છે. જેમ ઘુસતો જાય, પગથિયા ચઢતો જાય તેમ કેવળજ્ઞાન પામી જાય. એવો એ કેવળજ્ઞાનનો મહેલ છે. આહાહા..! ધીરજથી જુએ તો ખબર પડે. નહિતર સ્ફટિક રતનું મકાન હોય, સ્ફટિક રતનું અને એની નીસરણી સ્ફટિક રતનની હોય, તો એને ધીરજથી

ચાલવું પડે. એ ચડે તો ત્યાં નીચે દેખાય. સ્ફટિક રત્નનું છે ને? રાવણને સ્ફટિક રત્નના મહેલ હતા. નિસરણી સ્ફટિકની, મકાન સ્ફટિકના. પછી આમ જ્યાં જુએ ત્યાં એ દેખાયા કરે. ચાલવું ક્યાં? અહીં કહે છે, કે જ્યાં જુએ ત્યાં પ્રકાશ દેખાય તો પછી એ ત્યાંથી નીકળી કેમ શકે? આહાહા...! એવો ચૈતન્યહીરો અંદર છે.

‘જેને તત્ત્વવેત્તાઓ પ્રણામ કરે છે,...’ અજ્ઞાની પ્રણામ કરતો નથી. એમ કહે છે. અજ્ઞાની જે પ્રણામ કરે છે એ તત્ત્વને પ્રણામ કરતો નથી. એને તત્ત્વનું ભાન ક્યાં છે? આહા...! સમજાણું કાંઈ? આવે છે ને? સમંતભદ્રમાં સ્તુતિ આવે છે. સમંતભદ્રમાં. અજ્ઞાની પ્રભુ! આપને નહિ માને. તત્ત્વજ્ઞાની વિના આપને નહિ માને, અજ્ઞાની નહિ માને એમ છે. આહાહા...! જેને એ સ્વરૂપ જ જાણવામાં નથી આવ્યું અને જેને એ સ્વરૂપની મહિમા અને મોટપ જેને હજી દેખાણી નથી, એ કેમ એને નમે? મોટાને નમે, નાનાને નમે? આહાહા...!

‘તત્ત્વવેત્તાઓ પ્રણામ કરે છે,...’ આહાહા...! ભગવાન ચૈતન્યસૂર્ય અંદર બિરાજે છે. શરીરની પાર, વાણીની પાર, મનના વિકલ્પની પાર અંદર જુદો ભગવાન છે, એને તત્ત્વવેત્તાઓ પ્રણામ કરે છે. આહાહા...! બહાર ભગવાન આદિને પ્રણામ કરે છે એ વ્યવહાર છે એમ કહે છે. એ માટે આ કહ્યું છે. આ નિશ્ચય પરિણામ આ છે. પોતાના સ્વભાવમાં અનુભવ કરીને પ્રણામ કરવા, નમવું, પ્રણમવું એ. ‘જે પ્રકરણના નાશસ્વરૂપ છે (અર્થાત્ જેને કોઈ કાર્ય કરવાનું નથી—જે કૃતકૃત્ય છે),...’ આહાહા...! વસ્તુ છે એ તો કૃતકૃત્ય છે. કાર્ય કરવાનું હોય એ તો પર્યાયમાં છે. વસ્તુ પણ કૃતકૃત્ય છે. એની દૃષ્ટિ અને સ્થિરતા કરે ત્યારે પર્યાયમાં કૃતકૃત્યપણું આવે. કૃતકૃત્ય વસ્તુ છે. કાર્ય કરવાનું આદિ વસ્તુ છે, અનાદિ-અનંત તત્ત્વનો સાગર, એની સામું જુએ ત્યારે પર્યાયમાં ધીમે ધીમે આગળ વધે. આહાહા...!

આ તો ‘પ્રકરણના નાશસ્વરૂપ છે...’ એટલે જેને કાંઈપણ કરવાનું રહ્યું નથી. એવી એ વસ્તુ કૃતકૃત્ય છે. આહાહા...! એ વસ્તુ કૃતકૃત્ય છે, તો એ વસ્તુને આશ્રયે અનુભવ થતાં પર્યાયમાં કૃતકૃત્ય સિદ્ધ ભગવાન થઈ ગયા. ભગવાનને કાંઈ કરવાનું રહેતું નથી. સિદ્ધ ભગવાન છે એ કૃતકૃત્ય છે. ત્યારે પર્યાયમાં પૂર્ણ થઈ ગયા. પર્યાયમાં કાર્ય પૂર્ણ થઈ ગયા. કારણ કે વસ્તુ કૃતકૃત્ય છે. તેને આશ્રયે પ્રગટેલી પર્યાય કૃતકૃત્ય છે. આહાહા...! ‘જે પુષ્ટ ગુણોનું ધામ છે...’ આહાહા...! ભગવાન આત્મા અંદર અનંત-અનંતગુણના પુષ્ટગુણોનું ધામ છે. એનો એકેય ગુણ સુકાણો અને ઓછો થયો નથી. સુકાતો નથી, ઓછો થતો નથી, વિપરીત થતો નથી. આહાહા...!

પુષ્ટગુણોનું ધામ પરમાત્મા પોતે છે. આ આત્માની વાત છે, હોં! આહાહા...! દેહદેવળમાં બિરાજતો ભગવાન... આહાહા...! નરનારાયણ થાય છે. એ અંદર નારાયણસ્વરૂપ છે. અન્યમતિ કહે એ નારાયણ નહિ. એ તો પરમાત્મસ્વરૂપ પામે તે નારાયણ છે. આહાહા...! ‘જે પુષ્ટ ગુણોનું ધામ છે...’ આહાહા...! ‘અને જેણે મોહરાત્રિનો નાશ કર્યો છે,...’ મોહરૂપી અંધકારનો

તો જેણે નાશ કર્યો છે. આહાહા..! મિથ્યાત્વરૂપી રાગથી કલ્યાણ થશે, એવી જે મિથ્યા ભ્રાંતિ, પુણ્ય ક્રિયા કરતા કરતા કલ્યાણ થશે એવી જે મિથ્યાત્વની ભ્રાંતિ, દેહની ક્રિયા કરતા પણ લાભ થશે એવી જે મિથ્યાત્વની ભ્રાંતિ, એ બધી મોહરાશિનો નાશ કર્યો છે. આહાહા..!

‘તેને (–તે સહજ તત્ત્વને) અમે નમીએ છીએ...’ આહાહા..! આવા તત્ત્વને અમે નમીએ છીએ. આહાહા..! અમારા નમસ્કાર કરવા યોગ્ય હોય તો તે ભગવાન મારો આત્મા આવો છે. આહાહા..! વાણી છે એ વાણી કેવી છે! મુનિની છે. જંગલમાં વસતા મુનિઓ, દિગંબર મુનિ... આહાહા..! સાચા સંત હતા, ભાવલિંગી હતા. આનંદનું પ્રચુર વેદન હતું. એ કહે છે, કે અમે એવા સહજ તત્ત્વને, સ્વભાવિક તત્ત્વ છે એ. પર્યાય છે એ ઉત્પન્ન થાય, નાશ થાય, ઉત્પન્ન થાય, નાશ થાય. પણ તત્ત્વ વસ્તુ છે એ તો સત્ અનાદિ છે. એ ઉત્પન્ન અને વ્યય થાય નહિ.

‘(–તે સહજ તત્ત્વને) અમે નમીએ છીએ.’ આહાહા..! આ પંચમઆરાના ૮૦૦ વર્ષ પહેલાના મુનિ અહીં આવી વાત કરે છે. આહાહા..! એને એમ નથી કે પ્રજાને આવી વાત બેસશે કે નહિ? આ જ વાત કરવાની અને બેસાડવાની છે. બીજી બધી વાતું થોથા છે. આહાહા..! વખત ચાલ્યો જાય છે. દેહની સ્થિતિ પૂરી થવાનો તો નિર્ણય છે. જેટલો વખત જાય એ બધો મૃત્યુની સમીપ જાય છે. આ જાણે કે હું મોટો થાઉં છું. કહે છે મા જાણે મોટો થાય. ભગવાન કહે કે એ મૃત્યુની સમીપ જાય છે. આહાહા..! એનો મૃત્યુનો સમય નક્કી છે. જે ક્ષેત્રે, જે કાળે, જે સંયોગમાં દેહ છૂટવાનો એ છૂટવાનો. એમાં બીજો લાખ ઉપાય કરે તો કાંઈ થાય એવું નથી. આહાહા..! ‘અમે નમીએ છીએ.’ લ્યો. એ કળશ પૂરો થયો.

‘આ રીતે, સુકવિજનરૂપી કમળોને માટે જેઓ સૂર્ય સમાન છે અને પાંચ ઇન્દ્રિયોના ફેલાવ રહિત દેહમાત્ર જેને પરિગ્રહ...’ છે. મુનિ છે ને? મુનિને દેહ જ હોય. વસ્ત્ર-પાત્ર હોય નહિ. ‘એવા શ્રી પદ્મપ્રભમલધારિદેવ વડે રચાયેલી નિયમસારની તાત્પર્યવૃત્તિ નામની ટીકામાં (અર્થાત્ શ્રીમદ્ભગવત્કુંદકુંદાચાર્યદેવપ્રણીત શ્રી નિયમસાર પરમાગમની નિર્ગ્રંથ મુનિરાજ શ્રી પદ્મપ્રભમલધારિદેવવિરચિત તાત્પર્યવૃત્તિ નામની ટીકામાં) નિશ્ચય-પ્રત્યાખ્યાન અધિકાર નામનો છઠ્ઠો શ્રુતસ્કંધ સમાપ્ત થયો.’ નિશ્ચય-પ્રત્યાખ્યાન આને કહેવું. અંતર આનંદમાં લૂંટીને આનંદમાં રમવું. આહાહા..! અતીન્દ્રિય આનંદમાં રમવું એને પરચખાણ કહે છે. આમ હાથ જોડીને વાઘાનો ત્યાગ કરવો, પરચખાણ કર્યા એ નહિ. એ તો બધી દેહની ક્રિયા છે. અંદર વિકલ્પ ઊઠે છે એ રાગ છે.

અહીં તો રાગ વિનાનો આત્મા અંતર આનંદ મૂર્તિ, એમાં અંતર જામી જાવું. ઓળખીને, અનુભવીને જામવું, ઠરવું એનું નામ પરચખાણ છે. જૈનદર્શનમાં એને પરચખાણ કહે છે. બાકી બીજા બધાને અપ્રત્યાખ્યાન કહે છે. આહાહા..! એ અધિકાર પૂરો થયો.

- ७ -

परम-आलोचना अधिकार

गाथा-१०७

आलोचनाधिकार उच्यते -

णोकम्मकम्मरहियं विहावगुणपज्जणहिं वदिरित्तं।

अप्पाणं जो ज्ञायदि समणस्सालोयणं होदि।।१०७।।

नोकर्मकर्मरहितं विभावगुणपर्ययैर्व्यतिरिक्तम्।

आत्मानं यो ध्यायति श्रमणस्यालोचना भवति।।१०७।।

निश्चयालोचनास्वरूपाख्यानमेतत्।

औदारिकवैक्रियिकाहारकतैजसकार्मणानि शरीराणि हि नोकर्माणि, ज्ञानदर्शनावरणांतराय-
मोहनीयवेदनीयायुर्नामगोत्राभिधानानि हि द्रव्यकर्माणि। कर्मोपाधिनिरपेक्षसत्ताग्राहक-
शुद्धनिश्चयद्रव्यार्थिकनयापेक्षया हि एभिर्नोकर्मभिर्द्रव्यकर्मभिश्च निर्मुक्तम्। मतिज्ञानादयो विभावगुणा
नरनारकादिव्यंजनपर्यायाश्चैव विभावपर्यायाः। सहभुवो गुणाः क्रमभाविनः पर्यायाश्च। एभिः
समस्तैः व्यतिरिक्तं, स्वभावगुणपर्यायैः संयुक्तं, त्रिकाळनिरावरणनिरंजनपरमात्मानं
त्रिगुप्तिगुप्तपरमसमाधिना यः परमश्रमणो नित्यमनुष्ठानसमये वचनरचनाप्रपंचपराङ्मुखः सन्
ध्यायति, तस्य भावश्रमणस्य सततं निश्चयालोचना भवतीति।

तथा चोक्तं श्रीमदमृतचंद्रसूरिभिः -

(आर्या)

‘मोहविलासविजृंभितमिदमुदयत्कर्म सकलमालोच्य।

आत्मनि चैतन्यात्मनि निष्कर्मणि नित्यमात्मना वर्ते।।’

उक्तं चोपासकाध्ययने -

(आर्या)

‘आलोच्य सर्वमेनः कृतकारितमनुमतं च निर्व्याजम्।

आरोपयेन्महाव्रतमामरणस्थायि निःशेषम्।।’

હવે આલોચના અધિકાર કહેવામાં આવે છે.

તે શ્રમણને આલોચના, જે શ્રમણ ધ્યાવે આત્મને,

નોકર્મકર્મ - વિભાવગુણપર્યાયથી વ્યતિરિક્તને. ૧૦૭.

અન્વયાર્થ :- [નોકર્મકર્મરહિતં] નોકર્મ ને કર્મથી રહિત તથા [વિભાવગુણપર્યાયેઃ વ્યતિરિક્તમ્] વિભાવગુણપર્યાયોથી 'વ્યતિરિક્ત [આત્માનં] આત્માને [યઃ] જે [ધ્યાયતિ] ધ્યાવે છે, [શ્રમણસ્ય] તે શ્રમણને [આલોચના] આલોચના [ભવતિ] છે.

ટીકા :- આ, નિશ્ચય-આલોચનાના સ્વરૂપનું કથન છે.

ઔદારિક, વૈક્રિયિક, આહારક, તૈજસ અને કાર્મણ શરીરો તે નોકર્મો છે; જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, અંતરાય, મોહનીય, વેદનીય, આયુ, નામ અને ગોત્ર નામનાં દ્રવ્યકર્મો છે. 'કર્મોપાધિનિરપેક્ષ સત્તાગ્રાહક શુદ્ધનિશ્ચયદ્રવ્યાર્થિકનયની અપેક્ષાએ પરમાત્મા આ નોકર્મો અને દ્રવ્યકર્મોથી રહિત છે. મતિજ્ઞાનાદિક તે વિભાવગુણો છે અને નર-નારકાદિ વ્યંજનપર્યાયો તે જ વિભાવપર્યાયો છે; ગુણો સહભાવી હોય છે અને પર્યાયો ક્રમભાવી હોય છે. પરમાત્મા આ બધાથી (-વિભાવગુણો અને વિભાવપર્યાયોથી) વ્યતિરિક્ત છે. ઉપરોક્ત નોકર્મો અને દ્રવ્યકર્મોથી રહિત તથા ઉપરોક્ત સમસ્ત વિભાવગુણપર્યાયોથી વ્યતિરિક્ત તેમ જ સ્વભાવગુણપર્યાયોથી સંયુક્ત, ત્રિકાળ-નિરાવરણ નિરંજન પરમાત્માને ત્રિગુપ્તિગુપ્ત (-ત્રણ ગુપ્તિ વડે ગુપ્ત એવી) પરમસમાધિ વડે જે પરમ શ્રમણ સદા અનુષ્ઠાનસમયે વચનરચનાના પ્રપંચથી (-વિસ્તારથી) પરાઙ્મુખ વર્તતો થકો ધ્યાવે છે, તે ભાવશ્રમણને સતત નિશ્ચયઆલોચના છે.

એવી રીતે (આચાર્યદેવ) શ્રીમદ્ અમૃતચંદ્રસૂરિએ (શ્રી સમયસારની આત્મખ્યાતિ નામની ટીકામાં ૨૨૭મા શ્લોક દ્વારા) કહ્યું છે કે :-

['શ્લોકાર્થ :-] મોહના વિલાસથી ફેલાયેલું જે આ ઉદયમાન (-ઉદયમાં આવતું) કર્મ તે સમસ્તને આલોચીને (-તે સર્વ કર્મની આલોચના કરીને), હું નિષ્કર્મ (અર્થાત્ સર્વ કર્મોથી રહિત) ચૈતન્યસ્વરૂપ આત્મામાં આત્માથી જ (-પોતાથી જ) નિરંતર વર્તું છું.'

વળી ઉપાસકાધ્યયનમાં (શ્રી સમંતભદ્રસ્વામીકૃત રત્નકરંડશ્રાવકાચારમાં ૧૨૫મા શ્લોક દ્વારા) કહ્યું છે કે :-

['શ્લોકાર્થ :-] કરેલા, કરાવેલા અને અનુમોદેલા સર્વ પાપને કપટરહિતપણે આલોચીને, મરણપર્યંત રહેનારું, નિઃશેષ (-પરિપૂર્ણ) મહાવ્રત ધારણ કરવું.'

*વ્યતિરિક્ત = રહિત; ભિન્ન. ૨. શુદ્ધનિશ્ચયદ્રવ્યાર્થિકનય કર્મોપાધિની અપેક્ષા રહિત સત્તાને જ ગ્રહે છે.

ગાથા-૧૦૭ ઉપર પ્રવચન

આલોચના. સંવર અધિકાર. ગયા કાળનું પડિક્કમણું આવે છે ને? ભવિષ્યકાળના પચ્યાખાણ અને વર્તમાનનો સંવર. એ આ આલોચના સંવર છે, વર્તમાન સંવર. એ અધિકાર છે.

णोकम्मकम्मरहियं विहावगुणपज्जणहिंवदिरित्तं ।

अप्पाणं जो ज्ञायदि समणस्सालोयणं होदि ।।१०७।।

નીચે હરિગીત.

તે શ્રમણને આલોચના, જે શ્રમણ ધ્યાવે આત્મને,

નોકર્મકર્મ-વિભાવગુણપર્યાયથી વ્યતિરિક્તને. ૧૦૭.

‘ટીકા :- આ, નિશ્ચય-આલોચનાના સ્વરૂપનું કથન છે.’ વ્યવહારે આલોચના તો પોતાને પાપ લાગ્યું હોય તો ગુરુદેવ પાસે કહે. એ બધું વ્યવહાર પુણ્ય છે. એ બધો પુણ્યભાવ છે. પોતાને પાપ લાગ્યું હોય અને ગુરુની પાસે સાક્ષી રાખીને પ્રાયશ્ચિત લે. એ બધું પુણ્ય છે. આ નિશ્ચય આલોચના છે. ઓલી ખરેખર નિશ્ચય આલોચના નથી, એ વ્યવહાર છે. આહાહા..!

‘ઔદારિક, વૈક્રિયિક, આહારક, તૈજસ અને કાર્મણ શરીરો તે નોકર્મો છે;...’ જોયું? પાંચેય શરીરને નોકર્મ કીધા. ત્રણ લેવા છે. નોકર્મ, દ્રવ્યકર્મ અને ભાવકર્મ. આત્મા ત્રણથી રહિત છે. અંદર આત્મા ત્રણથી રહિત છે. પહેલા નોકર્મથી રહિત છે. નોકર્મ કોણ? એક તો આ ઔદારિક શરીર, વૈક્રિયિક શરીર દેવને, આહારક શરીર મુનિને, તૈજસ અને કાર્મણ બધાને. આહાહા..! કાર્મણ શરીર પણ નોકર્મમાં આવી ગયું. કાર્મણ શરીર એ નોકર્મ છે. પાંચેય શરીર નોકર્મ છે. એ આત્મામાં નથી. આત્મામાં શરીર-બરીર નથી. આ તો શરીરમાં શરીર છે. આહાહા..! એવું ભેળસેળ લાગે. આત્મા વિના જાણે શરીર ચાલે નહિ, આત્મા વિના બોલે નહિ એમ થઈ જાય. આત્મા બોલતો પણ નથી અને આત્મા ચાલતો પણ નથી. આત્મા તો આનંદમૂર્તિ ત્રિકાળી એકરૂપ સ્થિત છે. આહાહા..! આવી વાત છે. એ પાંચ શરીર એ નોકર્મ.

‘જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, અંતરાય, મોહનીય, વેદનીય, આયુ, નામ અને ગોત્ર નામનાં દ્રવ્યકર્મો છે.’ એ આઠ કર્મ દ્રવ્યકર્મ છે. ઓલા પાંચ શરીર તે નોકર્મ છે. અને ‘કર્મોપાધિનિરપેક્ષ સત્તાગ્રાહક શુદ્ધનિશ્ચયદ્રવ્યાર્થિકનયની...’ દષ્ટિથી શું કહે છે? જેને કર્મના ઉપાધિની અપેક્ષા નથી અને નિજ સત્તા, જે ચૈતન્યની સત્તા નિજ છે, નિજ હોવાપણું જે છે, તેને ગ્રાહક ‘શુદ્ધનિશ્ચયદ્રવ્યાર્થિકનયની અપેક્ષાએ...’ શુદ્ધદ્રવ્યાર્થિકનયની અપેક્ષાએ. આહાહા..! ‘પરમાત્મા...’

છે? પરમાત્મા એટલે આ આત્મા, હોં! પરમસ્વરૂપી, પરમ આત્મા એટલે પરમસ્વરૂપી આત્મા. આહાહા...! ‘આ નોકર્મો અને દ્રવ્યકર્મોથી રહિત છે.’ આહાહા...! ભગવાનને નોકર્મ પણ નથી અને જડ દ્રવ્યકર્મ પણ આત્માને નથી. આત્માને કર્મ નથી. કર્મે રજળાવ્યો, કર્મે રખડાવ્યો, કર્મે વાળ્યો આડો આંક, એવી વાતું કરે ને? અહીં તો કહે છે, કર્મ જુદી ચીજ છે, આત્મા જુદી ચીજ છે. કર્મથી આત્મા જુદી ચીજ છે. શરીરથી તો જુદી છે પણ કર્મથી પણ જુદી ચીજ છે.

‘મતિજ્ઞાનાદિક તે વિભાવગુણો છે...’ મતિજ્ઞાનાદિ પર્યાય છે પણ તેને વિભાવગુણ કહેવામાં આવ્યો છે. આહાહા...! કારણ કે સાથે રહે છે ને? મતિશ્રુત જ્ઞાન સાથે રહે છે ને? સાથે રહે છે એ અપેક્ષાએ ગુણ કહ્યો છે. સહવર્તી ગુણ. આમ તો સહવર્તી ત્રિકાળ અહીં એ નહિ. અહીં તો મતિજ્ઞાન-શ્રુતજ્ઞાન સાથે રહે છે એ માટે એને સહવર્તી ગુણ કહેવામાં આવ્યો છે. સહવર્તી પણ વિભાવગુણ, હોં! વિભાવગુણો છે. આહાહા...! મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મન:પર્યયજ્ઞાન તે વિભાવગુણો છે.

‘અને નર-નારકાદિ વ્યંજનપર્યાયો તે જ વિભાવપર્યાયો છે;...’ આ નર શરીર, નારકીનું શરીર, દેવનું (શરીર) એ ‘વ્યંજનપર્યાયો તે જ વિભાવપર્યાયો છે;...’ આહાહા...! ‘ગુણો સહભાવી હોય છે...’ આ ગુણો. આ, હોં! મતિજ્ઞાનાદિ વિભાવગુણ. એ મતિ અને શ્રુતજ્ઞાન સાથે હોય છે ને? એ અપેક્ષાએ વાત લીધી છે. ‘મતિજ્ઞાનાદિક તે વિભાવગુણો છે અને નર-નારકાદિ વ્યંજનપર્યાયો તે જ વિભાવપર્યાયો છે; અને ગુણો સહભાવી હોય છે અને પર્યાયો ક્રમભાવી હોય છે.’ નારકાદિ વ્યંજનપર્યાયો એક પછી એક ક્રમભાવી હોય છે. નહિતર ત્રિકાળ ગુણ જે છે એ સહભાવી છે. સહભાવી. વર્તમાન પર્યાય ક્રમભાવી છે. પણ અહીં અપેક્ષાથી મતિજ્ઞાનાદિ એકસાથે છે તેથી એને વિભાવગુણો કહ્યા અને સહભાવી કહ્યા. આહાહા...! કહો, મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન પણ વિભાવગુણ છે. ગુણ શબ્દે પર્યાય છે ત્યાં. એ પર્યાય છે પણ વિભાવપર્યાય છે. સમ્યક્ નથી. સમ્યક્ મતિ, શ્રુત, અવધિ, મન:પર્યય એ સમ્યક્ જ્ઞાનીના ચાર છે. એ પણ વિભાવગુણમાં ગણવામાં આવ્યા છે. આહાહા...! કેમકે એ પર્યાય છે. પર્યાયનું લક્ષણ હોડવા એ ચારેય વિભાવગુણપર્યાય કહીને તેનું લક્ષણ હોડાવે છે. આહાહા...! ભગવાનઆત્મા એનાથી રહિત છે તેને જો ને! વિભાવગુણથી રહિત છે તે આત્મા છે. આહાહા...! અને વિભાવપર્યાય... આહાહા...!

‘પરમાત્મા આ બધાથી...’ આહાહા...! પરમાત્મા એટલે આ આત્મા, હોં! પરમાત્મા એટલે અરિહંત અને સિદ્ધના નહિ. ‘પરમાત્મા આ બધાથી (વિભાવગુણો અને વિભાવપર્યાયોથી) વ્યતિરિક્ત છે.’ તદ્દન જુદો છે. આહાહા...! મતિજ્ઞાન સમ્યક્, હોં! સમ્યક્. શ્રુતજ્ઞાન સમ્યક્, એનાથી પણ એ વિભાવપર્યાય ગણીને ગુણ ગણ્યા. ભગવાન એનાથી ભિન્ન છે. કારણ કે આ એક સમયની પર્યાય છે અને આ વસ્તુ ત્રિકાળ સ્થિત છે. દ્રવ્ય ત્રિકાળ સ્થિત

છે. એથી આત્મા એ વિભાવપર્યાય રહિત છે. આહાહા...! વિભાવગુણ કીધા.

‘ઉપરોક્ત નોકર્મો અને દ્રવ્યકર્મોથી રહિત થતા ઉપરોક્ત સમસ્ત વિભાવગુણપર્યાયોથી વ્યતિરિક્ત...’ વિભાવગુણ મતિજ્ઞાનાદિ પર્યાયથી જુદો. ‘તેમ જ સ્વભાવગુણપર્યાયોથી સંયુક્ત...’ આહાહા...! યાદ રહેવું મુશ્કેલ છે. કેટલું (યાદ રાખવું?) આ બધી ભાષા જુદી, ભાવ જુદા. સ્વભાવગુણપર્યાય અને વિભાવગુણપર્યાય એ ત્યાં સાંભળી ન હોય. આહાહા...! સ્વભાવગુણપર્યાય પોતે. પોતાનો જે સ્વભાવ છે તેનો ગુણ અને તેની નિર્મળ પર્યાયથી સંયુક્ત. આહાહા...! ભલે કારણપર્યાય લે અંદર. આ તો ગુણના ભેદરૂપી પર્યાય અને કારણપર્યાય. ‘સ્વભાવગુણપર્યાયોથી સંયુક્ત...’ એનાથી સહિત આત્મા છે. ઘણા બોલ આવ્યા. એક તો મતિજ્ઞાનાદિને વિભાવગુણ કહેવા. સમ્યક્જ્ઞાન, હોં! આહાહા...! કેવળજ્ઞાનને એકને જ સ્વભાવ કીધો છે. આ શું કહેવાય? આલોચના. નયનો અધિકાર છે ને? શું નામ? ગુણ ધર્મ નય, અને ધર્મ ગુણ... ‘આલાપ પદ્ધતિ’, ‘આલાપ પદ્ધતિ’માં બધાને વિસ્તારથી ત્યાં લખ્યું.

‘સ્વભાવગુણપર્યાયોથી સંયુક્ત...’ છે. પોતાનો સ્વભાવ જ્ઞાન, દર્શન ને આનંદ અને એની પર્યાય કારણપર્યાય, એનાથી તે આત્મા સહિત છે. આહાહા...! મતિજ્ઞાનાદિ વિભાવથી પણ રહિત છે. સમ્યક્, હોં! મિથ્યાદર્શનની વાત જ નહિ. આ તો સમ્યક્ મતિજ્ઞાનાદિ પણ વિભાવગુણપર્યાય છે. આહાહા...! એનાથી રહિત આત્માનો સ્વભાવ છે. આમાં યાદ કેટલું રાખવું?

‘ત્રિકાળ-નિરાવરણ નિરંજન પરમાત્માને...’ એવો જે આ આત્મા, એ ત્રિકાળ નિરાવરણ નિરંજન આત્મા છે. વસ્તુ જે છે એ ત્રિકાળ નિરાવરણ છે. આ તો પર્યાયમાં રાગનો સંબંધ છે. દ્રવ્યને કાંઈ સંબંધ છે જ નહિ. આહાહા...! ભગવાન નિત્યસ્વરૂપ ધ્રુવ નિત્ય છે એ તો ત્રિકાળ નિરાવરણ છે. ત્રિકાળ-નિરાવરણ. ક્યારે? અત્યારે. આહાહા...! આત્મા અંદર વસ્તુ છે, દેહના મંદિરમાં જુદો ચૈતન્યરત્ન ભગવાન (બિરાજે છે), એ ત્રિકાળ નિરાવરણ છે. આહાહા...! ‘ત્રિકાળ-નિરાવરણ નિરંજન...’ જેને અંજન-મેલ નથી. મતિજ્ઞાનાદિથી રહિત છે તો પછી વળી મેલ-ફેલ ક્યાંથી આવ્યો? આહાહા...! પહેલા આમાં પણ લીધું છે ને? કેવળજ્ઞાન એ સ્વભાવ છે. બીજા ચાર વિભાવ છે. પહેલા ધ્યાન અધિકારમાં, પહેલા અધિકારમાં લીધું. કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન બે સ્વભાવ છે. બાકી બધા વિભાવ (છે). એને કર્મના નિમિત્તની અપેક્ષા આવે છે ને? આહાહા...! ક્ષયોપશમભાવ પણ વિભાવ. આહાહા...!

પરમ ‘ત્રિકાળ-નિરાવરણ નિરંજન પરમાત્માને...’ પરમાત્મા એટલે આ આત્માને. પરમાત્મા કેમ કીધું? પરમસ્વરૂપ એ. આત્મા એટલે સ્વરૂપ. પરમસ્વરૂપને ‘ત્રિકાળ-નિરાવરણ નિરંજન પરમાત્માને ત્રિગુપ્તિગુપ્ત (–ત્રણ ગુપ્તિ વડે ગુપ્ત એવી)...’ મન, વચન અને કાયાથી રહિત થઈ. ત્રણ ગુપ્તથી ગુપ્ત અંદર. આહાહા...! મન, વચન અને કાયાથી એ જણાય એવો નથી. દયા, દાન ને વ્રતના પરિણામથી જણાય એવો નથી. એ તો ત્રિકાળ ત્રિગુપ્તિથી

ગુપ્ત છે. છે? 'ત્રિગુપ્તિગુપ્ત (-ત્રણ ગુપ્તિ વડે ગુપ્ત એવી)... આહાહા..!

'પરમસમાધિ વડે...' પરમસમાધિ. આ અન્યમતિના બાવા સમાધિ કરે એ નહિ. અંતરની શાંતિ... શાંતિ... શાંતિ... અકષાય, વીતરાગી અકષાય શાંતિ. લોગસ્સમાં આવે છે ને? 'સમાહિવરમુત્તમં દિંતુ।' લોગસ્સમાં આવે છે. 'સમાહિવરમુત્તમં દિંતુ।' સમાધિ એટલે એ શાંતિ. પુણ્ય-પાપ રહિત આત્માની શાંત દશા એ સમાધિ છે. ઓલા બાવા સમાધિ કરે એ સમાધિ નહિ. આહાહા..! 'પરમસમાધિ...' પાછું. 'પરમસમાધિ વડે જે પરમ શ્રવણ...' આહાહા..! પરમ શબ્દ ખૂબ વાપરે છે. 'પરમસમાધિ વડે જે પરમ શ્રવણ સદા અનુષ્ઠાનસમયે...' સદા પોતાના આચરણ સમયે 'વચનરચનાના પ્રપંચથી (-વિસ્તારથી) પરાહ્મુખ...' રહિત. આહાહા..! પડિક્કમણાના વચન બોલવા, એનાથી કહે છે, પરાહ્મુખ છે. આહાહા..! પ્રતિક્રમણ બંધાયેલું છે અને એના વચનો છે, બોલવામાં જે શુભરાગ છે, એના પ્રપંચથી રહિત. આહાહા..! 'વચનરચનાના પ્રપંચથી (-વિસ્તારથી) પરાહ્મુખ...' જેમાં એ વચનની રચના જ નથી. જેમાં દયા, દાન, ભક્તિ, પૂજા, વ્રતનો, અનુકંપાનો પણ વિકલ્પ જેમાં નથી. એવો જે ભગવાન અંદર આત્મા.

એ 'પરમ શ્રમણ સદા અનુષ્ઠાનસમયે વચનરચનાના પ્રપંચથી (-વિસ્તારથી) પરાહ્મુખ વર્તતો...' વચનવિસ્તાર છોડી દઈને અંદરમાં આનંદમાં ઠરતો. આહાહા..! ત્યારે તેને આલોચના થાય. સંવર ત્યારે થાય. ધર્મનો ઉપાય સંવર ત્યારે થાય. આહાહા..! 'વર્તતો થકો ધ્યાવે છે,...' પરથી પરાહ્મુખ થઈને અંતરમાં ધ્યાવે છે, ધ્યાન કરે છે. આહાહા..! આનંદને ચૂસે છે. ધાવે છે ને? બાળક ધાવે છે ને? દૂધ. એમ આ આનંદને ધાવે છે. અંતરના અતીન્દ્રિય આનંદનો સાગર ભગવાન છે, એને એ પીવે છે. એને ધ્યાનમાં ધ્યાવે છે.

'તે ભાવશ્રમણને...' તેનું નામ ભાવસાધુ. આહાહા..! 'સતત નિશ્ચય આલોચના છે.' એને નિરંતર-સતત આલોચના વર્તે છે. આહાહા..! સવારે કે સાંજે પડિક્કમણા કરવા અને એ વખતે સંવર, આલોચના છે... આહાહા..! એ તો વ્યવહાર છે. વ્યવહાર આવે ખરો. વ્યવહાર હોય છે. પણ આ છે 'તે ભાવશ્રમણને સતત નિશ્ચયઆલોચના છે.'

'એવી રીતે (આચાર્યદેવ) શ્રીમદ્ અમૃતચંદ્રસૂરિએ (શ્રી સમયસારની આત્મખ્યાતિ નામની ટીકામાં ૨૨૭મા શ્લોક દ્વારા...' વિશેષ કહેશે... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)